

УДК 347.1:351.86

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v058.2025.2>

Давидова Ірина Віталівна.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0001-5622-671X

Зубар Володимир Михайлович.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0003-4349-068X

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Постановка проблеми. Реалії збройної агресії проти України зумовили необхідність розбудови ефективної моделі взаємодії між військовими формуваннями та цивільними структурами. Цивільно-військове співробітництво (CIMIC) стало невід'ємною складовою функціонування Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни, забезпечуючи координацію дій між армією, органами місцевого самоврядування, волонтерами та населенням. У зв'язку з цим зростає актуальність вивчення правових засад CIMIC як інструменту зміцнення національної безпеки та стійкості суспільства.

Не менш важливим в даному випадку є дотримання певного балансу приватного і публічного. В межах приватно-правового аспекту окремої уваги заслуговують дотримання принципу добросовісності та справедливості при цивільно-військовому співробітництві. Принципи добросовісності та справедливості традиційно розглядаються у цивільному праві як фундаментальні засади, що забезпечують баланс інтересів сторін у правовідносинах, сприяють запобіганню зловживанням правом та формують передумови для довіри між суб'єктами. Водночас в умовах воєнного стану та гібридних загроз особливого значення набуває їхнє застосування у сфері цивільно-військового співробітництва, яке виступає важливим інструментом підтримання правопорядку, соціальної стабільності та забезпечення прав і свобод цивільного населення.

Дослідження принципів добросовісності та справедливості у контексті цивільно-військо-

вого співробітництва має подвійне значення. По-перше, вони дозволяють створити належні правові механізми регулювання відносин між військовими формуваннями та цивільними інституціями, що знижує ризик конфліктів і забезпечує ефективну комунікацію. По-друге, їх імплементація сприяє зміцненню довіри суспільства до інститутів державної влади й Збройних Сил України, що є критично важливим у період збройної агресії та післявоєнного відновлення.

Необхідність дослідження обумовлюється також тим, що в національному законодавстві принципи добросовісності та справедливості переважно розглядаються в межах приватноправових відносин, тоді як їхнє значення у специфічних сферах, зокрема у цивільно-військовому співробітництві, ще недостатньо висвітлено. Таким чином, дослідження принципів добросовісності та справедливості як основи ефективного цивільно-військового співробітництва є актуальним і необхідним як для розвитку правової науки, так і для формування практичних підходів до забезпечення національної безпеки, соціальної справедливості та верховенства права в умовах сучасних викликів.

Стан дослідження теми. Дослідженню застосування принципів доброчесності та справедливості в цивільних правовідносинах, їх особливостей, визначенню відповідальності сторін тощо приділялася увага вітчизняними науковцями. Зокрема, можна виділити дослідження таких науковців, як: І. Бабич [1], С. Бурлаков [2], К. Валігура [3], С. Іщенко та М. Чалий [4], К. Кузьменко [5], Н. Сакара [6], О. Сурженко [7] та ін. Дослідженню

питань цивільно-військового співробітництва та його історичній та практичній ролі у взаємодії з громадянським суспільством приділяється увага такими науковцями, як: О. Бериславська [9], В. Бондар [10], І. Коропатник [11], Л. Кравченко [12], Ю. Кривенко [13], О. Кутков [14], О. Ноздрачов [15], Я. Ободяньський [16-17], О. Сальнікова [18], Д. Хомяков [19], В. Яков'юк [20] та ін. Разом з тим, дослідженню ролі принципів добросовісності та справедливості в розумінні їх як основи ефективного цивільно-військового співробітництва, не приділялася значна увага. Хоч варто зазначити, що деякі питання в даному напрямку дослідження є предметом дискусій на наукових конференціях (наприклад [22; 23]).

Мета статті полягає в аналізі принципів добросовісності та справедливості як основи ефективного цивільно-військового співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Добросовісність і справедливість належать до базових засад цивільного права, що визначають зміст та спрямованість регулювання відносин. У Цивільному кодексі України вони відображені як фундаментальні категорії, спрямовані на запобігання зловживанню правом та забезпечення рівності сторін у цивільному обороті. Добросовісність передбачає сумлінне здійснення прав і виконання обов'язків, недопущення поведінки, яка може завдати шкоди іншій стороні. Справедливість, у свою чергу, втілює баланс інтересів, пропорційність, рівність і повагу до прав кожного суб'єкта правовідносин.

Під цивільно-військовим співробітництвом розуміють форму взаємодії між військовими та цивільними суб'єктами, що має на меті забезпечення підтримки військових операцій, гуманітарної допомоги та відновлення життєдіяльності в зонах бойових дій. За концепцією НАТО, CIMIC виконує три ключові функції: підтримка командування у відносинах із цивільним середовищем, сприяння цивільним суб'єктам у виконанні гуманітарних завдань і координація спільних дій.

Мета цивільно-військового співробітництва полягає у забезпеченні прав і безпеки цивільних, підтриманні громадського порядку та створенні умов для ефективної діяльності військових структур. Правова природа цивільно-військового співробітництва є комплексною, адже воно охоплює як адміністративні та військові, так і цивільні відносини, зокрема договори з постачальниками, угоди з благодійними організаціями, врегулювання майнових питань. Саме тому застосування цивільно-правових принципів добросовісності

та справедливості стає необхідною умовою його ефективності.

Правове регулювання цивільно-військового співробітництва в Україні здійснюється: Конституцією України [24], яка гарантує права і свободи громадян, у тому числі в умовах воєнного стану; Законом України «Про оборону України» [25], де закріплено загальні принципи оборонної політики; Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [26], що визначає повноваження військових адміністрацій; Наказами Міністерства оборони України, зокрема Наказом № 340 від 18.09.2020 року [27], а також міжнародно-правовими актами, такими як Доктрина CIMIC НАТО.

Щодо функціональних аспектів цивільно-військового співробітництва, то у структурі ЗСУ створено відповідні підрозділи CIMIC, які займаються:

- інформаційним забезпеченням та налагодженням контактів з місцевим населенням, це, зокрема: пояснення цілей, форм і меж діяльності військових у зоні операцій; попередження поширення дезінформації та паніки; встановлення довіри між армією і громадянами;
- медичним і соціальним забезпеченням населення, а саме: надання медичної допомоги цивільним у зонах бойових дій; участь військових медиків у спільних місіях із волонтерами та міжнародними організаціями;
- оцінкою гуманітарної ситуації та потреб цивільного середовища, участю у відновленні інфраструктури, в тому числі: проведення опитувань, моніторинг соціального стану в районах операцій; формування відповідних рекомендацій командуванню;
- координацією гуманітарної допомоги, зокрема, участь у розподілі гуманітарної допомоги; забезпечення евакуації та розселення внутрішньо переміщених осіб; координація з місцевими адміністраціями щодо відновлення критичної інфраструктури;
- медіацією між військовими і цивільною адміністрацією;
- протидією дезінформації у місцях дислокації військ.

Після 24 лютого 2022 року CIMIC стало критично важливим для забезпечення: організованого вивезення населення з зон активних бойових дій; роботи військових адміністрацій; підтримки критичної інфраструктури (електро-, газо- та водопостачання); реалізації програм міжнародної гуманітарної допомоги; налагодження співпраці з ООН, Червоним Хрестом, EUAM тощо.

У період війни 2022–2025 рр. особливо важливою стала роль CIMIC у евакуації цивільного населення, організації допомоги внутрішньо-переміщеним особам, боротьбі з панікою та недовірою до влади. Не менш важливими є їх функції в етапі відновлення територій після деокупації.

Отже, функціональні аспекти цивільно-військового співробітництва ЗСУ становлять один із найважливіших компонентів забезпечення обороноздатності та стабільності держави в умовах війни. CIMIC не лише підтримує ефективність військових операцій, але й зміцнює моральну стійкість цивільного населення. Системна підтримка та правове забезпечення цієї діяльності є запорукою національної єдності та стійкості українського суспільства перед викликами сучасної війни.

Добросовісність у сфері цивільно-військового співробітництва проявляється у готовності сторін сумлінно виконувати взяті на себе зобов'язання, уникати дій, що можуть порушити права цивільного населення або підірвати довіру до військових структур. Це передбачає, зокрема:

- прозорість у відносинах із громадськістю;
- відповідальне використання ресурсів, наданих цивільними чи міжнародними організаціями;
- дотримання обіцянок та взятих зобов'язань перед цивільними партнерами.

Недобросовісна поведінка в умовах війни може мати критичні наслідки – від втрати довіри до підриву правопорядку та виникнення соціальних конфліктів.

Принцип справедливості визначає межі правомірності дій військових і цивільних суб'єктів у взаємодії. Його реалізація у сфері цивільно-військового співробітництва виявляється у:

- рівному ставленні до всіх категорій цивільного населення;
- забезпеченні гуманітарної допомоги відповідно до потреб, а не привілеїв;
- захисті найбільш вразливих верств населення;
- дотриманні балансу між воєнною необхідністю та правами цивільних.

Справедливість у цьому контексті виступає не лише юридичною, а й моральною категорією, що підвищує довіру суспільства до держави та Збройних Сил України.

У комплексі добросовісність і справедливість формують єдиний регуляторний механізм. Добросовісність забезпечує передбачуваність і надійність поведінки суб'єктів, тоді як справедливість визначає зміст такої поведінки та її відповідність морально-правовим критеріям.

У результаті їх поєднання створюється простір для ефективного діалогу між військовими та цивільними, мінімізуються конфлікти та зловживання, забезпечується баланс інтересів держави і суспільства.

Як і в будь-якій іншій сфері, на практиці цивільно-військове співробітництво має певні проблеми функціонування, серед яких, зокрема:

- обмежені ресурси для реалізації завдань СІМІС;
- відсутність єдиного законодавчого акта, що визначає статус та повноваження підрозділів СІМІС;
- брак підготовлених фахівців із навичками комунікації, кризового менеджменту та гуманітарного права;
- складність координації з цивільними структурами через правову неврегульованість;
- недостатня адаптація міжнародних стандартів до українських умов.

Попри очевидну значущість зазначених принципів, їхня роль у сфері цивільно-військового співробітництва ще недостатньо врегульована на законодавчому рівні. Зокрема, відсутнє комплексне законодавче закріплення цивільно-військового співробітництва у системі цивільного права; бракує чіткого механізму реалізації принципів добросовісності та справедливості в умовах воєнного стану; існують проблеми гармонізації цивільного та військового законодавства. Подальший розвиток у цій сфері має полягати у вдосконаленні нормативно-правової бази, розробці спеціальних стандартів поведінки у відносинах між військовими та цивільними суб'єктами, а також в імplementації міжнародного досвіду.

В межах вдосконалення функціонування цивільно-військового співробітництва перспективними є наступні напрямки:

- створення єдиної законодавчої бази CIMIC, зокрема, прийняття Закону України «Про цивільно-військове співробітництво», який унормував би засади, статуси, повноваження та гарантії; включення норми про CIMIC до Законів України «Про Збройні Сили України», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про основи національного спротиву»;
- введення спеціалізованої підготовки для офіцерів цивільно-військового співробітництва;
- передбачення бюджетного фінансування CIMIC як окремої діяльності в межах оборонного бюджету;
- розвиток цифрових інструментів моніторингу гуманітарної ситуації.

16. Ободянський Я. Громадянське суспільство в системі демократичного цивільного контролю над збройними силами України. Вісник Прикарпатського університету. 2024. Вип. 17. С. 171–177.
17. Ободянський Я. Роль цивільно-військового співробітництва у взаємодії громадянського суспільства із сектором безпеки і оборони. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони: матеріали матеріали III Всеукраїнської конференції*, м.Харків, 25 квітня 2024 року. Харків : ФОП Бровін О.В., 2024. 368 с.
18. Сальнікова О.Ф., Кушнір В.О., Прошин І.В. Цивільно-військове співробітництво як елемент системи стратегічних комунікацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. URL: chrome-extension://efaidnbmnmnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/3.pdf
19. Хомяков Д.О. Історико-правові аспекти цивільно-військового співробітництва. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики*. Харків, 2021. С. 98–99.
20. Яков'юк В.А. Особливості цивільно-військового співробітництва в сучасних умовах. *Національні інтереси України*. 2025. № 2. С. 538–548.
21. Роль цивільно-військового співробітництва у захисті цивільного населення: досвід України. 2023. URL: chrome-extension://efaidnbmnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2023/10/The-Role-of-CIMIC-in-POC_UKR_Final.pdf
22. Актуальні питання роботи з персоналом у складових сектору безпеки та оборони: Збірник тез щорічної науково-практичної конференції (Україна, м. Харків, 26 лютого 2025 року), Х.: Національна академія Національної гвардії України, 2025. 192 с.
23. Найєм М. Справедливість для військовослужбовця. URL: <https://zbruc.eu/node/117203>
24. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
25. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
26. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
27. Порядок виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду: затверджено Наказом Міністерства оборони України від 18.09.2020 № 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0923-20#n9>

Давидова Ірина Віталівна, Зубар Володимир Михайлович

Добросовісність та справедливість як основа ефективного цивільно-військового співробітництва

Стаття присвячена аналізу принципів добросовісності та справедливості як основи ефективного цивільно-військового співробітництва.

У статті досліджується правова природа, функції та основні напрями взаємодії військових формувань із цивільним населенням і органами влади, а також нормативно-правове забезпечення у системі національної безпеки України і роль принципів добросовісності та справедливості в ефективності такого цивільно-військового співробітництва. Акцентовано увагу на викликах воєнного часу, а також запропоновано напрями вдосконалення правового регулювання відповідно до сучасних умов гібридної війни.

Зазначено, що в сучасних умовах збройної агресії проти України та тривалої війни особливого значення набуває питання ефективної взаємодії між військовими формуваннями та цивільним населенням. Цивільно-військове співробітництво постає важливим інструментом досягнення безпеки, стабільності й довіри у суспільстві. Разом із тим воно є складною системою правовідносин, у яких стикаються публічно-правові та приватноправові інтереси. У таких умовах принципи добросовісності та справедливості, закріплені у цивільному праві, набувають визначального значення, адже саме вони забезпечують баланс між сторонами, формують належний стандарт поведінки та підвищують рівень легітимності взаємодії.

Зроблено висновок про те, що цивільно-військове співробітництво є критично важливою ланкою в структурі безпеки України, особливо в умовах воєнного стану. Його ефективність значною мірою залежить від належного правового регулювання, чіткої координації та адекватного ресурсного забезпечення. Національне законодавство потребує системної модернізації з урахуванням сучасних безпекових викликів та стандартів НАТО. Розробка комплексного правового механізму CIMIC дозволить підвищити стійкість українського суспільства та забезпечити ефективну взаємодію армії з суспільством.

Ключові слова: цивільні правовідносини, принцип добросовісності, принцип справедливості, цивільно-військове співробітництво, Збройні Сили України, договір, рівність сторін договору, громадянське суспільство, правовий режим військового стану, безпека, цивільно-військова взаємодія, відшкодування шкоди, цивільно-правова відповідальність.

Davydova Iryna, Zubar Volodymyr

Good faith and justice as the basis of effective civil-military cooperation

The article is devoted to the analysis of the principles of good faith and justice as the basis of effective civil-military cooperation.

The article examines the legal nature, functions and main directions of interaction of military formations with the civilian population and authorities, as well as the regulatory and legal support in the national security system of Ukraine and the principles of good faith and justice in the effectiveness of civil-military cooperation. The focus is on the challenges of wartime, and we also offer directions for improving legal regulation in accordance with the modern conditions of hybrid warfare.

It is noted that in the modern conditions of armed aggression against Ukraine and the past war, the issue of effective interaction between military formations and the civilian population is of particular importance. Civil-military cooperation is becoming a tool for achieving security, stability and trust in society. At the same time, it is a complex system of legal relations in which public and private interests are achieved. In such conditions, the principles of good faith and justice, enshrined in civil law, determine the decisive importance, since it is they who ensure the balance between the parties, form the appropriate standard of behavior and increase the level of legitimacy of interaction.

It is concluded that civil-military cooperation is a critically important link in the security structure of Ukraine, especially in conditions of martial law. Its effectiveness largely depends on proper legal regulation, clear coordination and adequate resource provision. National legislation requires systemic modernization taking into account modern security challenges and NATO standards. The development of a comprehensive CIMIC legal mechanism will increase the resilience of Ukrainian society and ensure effective interaction of the army with society.

Key words: civil legal relations, principle of good faith, principle of justice, civil-military cooperation, Armed Forces of Ukraine, contract, equality of parties to the contract, civil society, legal regime of martial law, security, civil-military interaction, compensation for damage, civil liability.

Дата надходження статті: 06.10.2025

Дата прийняття статті: 19.10.2025

Опубліковано: 22.12.2025

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

